

azért, mert a három állam közt fennálló ellenségeskedés következtében se stabil gazdasági, se szilárd politikai szövetséget nem lehetett létrehozni. Emellett számos egyéb enyhébb és erősebb korlátozó tényezőjét vette sorra a szövetségnek. Ezek között szintén politikai természetű indokok szerepeltek: az angol–francia rivalizáció, a kibékíthetetlen csehszlovák–magyar ellentétek, az erősen konzervatív magyar politika, az osztrák–csehszlovák konfliktus a szudétánemek kérdésében, az Anschluss-probléma Ausztria tekintetében, a magyar revizionizmus, a kisantant formálódása.

Bátyoni Gábor monográfiájában rendkívül összetett problémát boncolgat. Sok ezer apró összefüggésre reflektál, s egyéni elméletet alkot, amelyet nagyrészt az angol külpolitika újabb részleteinek feltárára alapoz. Legfőbb erénye azontúl, hogy árnyaltabbá tette eddig ismert képzetét Nagy-Britannia Közép-Európával kapcsolatos terveiről az, hogy ösztönzőleg hat a további kutatásokra és valószínűleg szakmai vitát is kivált.

Rab Virág

PÉTERI GYÖRGY

REVOLUTIONARY TWENTIES. ESSAYS ON INTERNATIONAL MONETARY AND FINANCIAL RELATIONS AFTER WORLD WAR I (*A forradalmi jelentőségű 1920-as évek. Tanulmányok az első világháborút követő nemzetközi valuta- és pénzügyi kapcsolatok alakulásáról*)

Department of History, University of Trondheim, Norway, 1995. 204 p.

Az 1995-ben Ránki György emlékének szentelt tanulmánykötet a hatalmas forrás- és statisztikai anyag felsorakoztatásával nemcsak a gazdaságtörténészek számára izgalmas, hanem azok számára is, akik az 1920-as évek külpolitikájával foglalkoznak.

A kötetet alkotó tanulmányok – a harmadik fejezet bevezető gondolatait leszámítva – kivétel nélkül már megjelent írások, melyek közül jó néhány ez idáig csak külföldön volt elérhető.¹ Ezért örömmel üdvözljük az egy évtizedes kutatómunka eredményeinek egy kötetben való közzétételét, mivel az olvasó így ízelítőt kaphat Péteri György elmélyült, aprólékos, primer forrásokra alapozott elemző munkájából. A szerző a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem elvégzését követően csak néhány évig dolgozott Magyarországon. 1976 és 1980 között az MTA Történettudományi Intézetének munkatársaként tanulmányozta a nemzetközi monetáris rendszer működését a két világháború között. Elsősorban Magyarország helyzetét vizsgálta, csakúgy mint 1979-ben megjelent monográfiájában, amelyben a magyar Tanácsköztársaság iparirányítási rendszerét mutatta be, kitekintve a nemzetközi viszonyokra. Majd Svédországban folytatta kutatásait, s a finn Uppsala Egyetem és a norvég Trondheim Egyetem gazdaságtörténeti tanszékeivel alakított ki szorosabb szakmai kapcsolatokat, mely – ahogy a bevezetőjében írja – hozzájárul a téma szélesebb kontextusban való elhelyezéséhez.

A szerző egyik célja, hogy a tanulmányokat sértetlenül, teljes terjedelmükben közölje, még akkor is, ha így néhány központi gondolat újra és újra megismétlődik. Annak ellenére, hogy Péteri György tudatosan nem törekedett a különálló esszék közti közvetlen összefüggés megteremtésére, az említett „ismétlések” általános rendezőelvként funkcionálnak. Így az olvasó egy központi szál segítségével követheti nyomon a két meghatározó gazdasági és politikai faktor, London és New York rivalizálását a pénzügyi stabilizációban való vezető pozícióért. Az egymástól független tanulmányokból álló munka ennek következtében egy monográfiát is helyettesít.

Péteri György svéd, holland, angol és amerikai banklevéltárak nagy mennyiségű forrását használta fel a magyar levéltári iratok és feldolgozások mellett. Az átlagosan 30 oldalt felölelő tanulmányok három nagy szerkezeti egységet képeznek. A szerző forráskezelése sajátos. Péteri György primer források elemzésén keresztül rajzolja meg az események vonalát, melyek minden esetben jól átlátható, világos következtetésekbe torkollnak. A kötet első része – „A központi bankok vezetőinek nemzetközi politikája” – három tanulmányt foglal magában. Mindhárom a centrál bankok és azok vezetőinek nemzetközi elképzeléseit vizsgálja az első világháborút követő gazdasági és pénzügyi stabilizációban.

Az első tanulmány címe „Az inflációmentes aranyalap”. Ebben Victor Mollnak, a svéd központi bank – Riksbank – igazgatójának koncepcióját kísérhetjük nyomon Svédország monetáris politikájának

¹ Péteri György a kötetben közzétett tanulmányokat eredetileg a következő folyóiratokban publikálta: The Journal of European Economic History, Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae, továbbá a Review of Bank-Industry Relations és a Revue Internationale D'Histoire de la Banque. Utóbbi kettő Magyarországon nem hozzáférhető.

kacsaringós útján, melyet lépten-nyomon egy-egy „párbeszéd” szegélyez a svéd és az angol központi bank vezetője – Moll és Montagu Norman – között, helyenként a New York-i bankár, Paul Warburg hozzászólásaival fűszerezve. A központi kérdés – csakúgy, mint a többi tanulmányban – a háború utáni világgazdasági vérkeringésbe való bekapcsolódás és a háború utáni rekonstrukció mikéntje, melynek háttérében a pénz értékének állandósítása állt.

A fejezet második tanulmánya svéd nyelvű, s szintén az 1920-as évek forradalmi jelentőségét ecseteli a bankszférában. A harmadik tanulmány – „Központi bankdiplomácia: Montagu Norman és Közép-Európa első világháborút követő monetáris rekonstrukciójáról” címmel – a Bank of England kormányzójának pénzügyi stabilizációs politikáját követi nyomon. A szerző Norman személyének rendkívüli figyelmet szentel, s a Bank of England politikáját a kormányzó elképzeléseivel, meggyőződésével azonosítja. Célja e kivételes nézőpontból egy új interpretációs alternatíva felvázolása a húszas évek külgazdaság-politikai stratégiájának kutatása számára. Ennek eredményeképpen Péteri György túlhaladta a saját korábbi munkáiban kicsit egyoldalúan kidomborított magyarázatot, miszerint Közép-Európa gazdasági-pénzügyi rekonstrukciója ki volt szolgáltatva a sterlingdeviza-rendszer minél szélesebb körben való terjesztését célul kitűző politikának, melynek legfőbb igyekezete a font sterling helyzetének megszilárdítása volt az amerikai dollárral szemben. Jelen kötetben egy átfogóbb, valamelyest „önzetlenebb” brit koncepciót mutat be, melynek lényege, hogy Nagy-Britannia szemében az angol gazdaság prosperitása és az európai helyzet normalizálása egymástól elválaszthatatlan. A szerző mindkettő sikerét a nemzetközi munkamegosztásra alapozott, jól működő kereskedelmi kapcsolatokban látja. Álláspontja szerint ennek legfőbb akadálya a leggyengébb alkotóelem: Közép-Európa. Ezért szükséges annak mielőbbi és minél eredményesebb rekonstrukciója.

A második rész statisztikai adatokhoz fűzött magyarázatokból tevődik össze, a bank- és ipari sfera különleges szerepét hangsúlyozza a magyarországi pénzügyi stabilizációban. Különleges figyelmet szentel az 1924. évi kölcsön előzményeinek és a stabilizációban játszott szerepének. A nagy mennyiségű adatközlés ellenére csak érintőlegesen beszél arról – s ez az olvasóban hiányérzetet kelt –, mi a magyarázata az 1924–31 között végbement – a statisztikák által oly jól körvonalozott – változásoknak, vagyis a brit érdeklődés elapadásának.

A harmadik rész Magyarország nemzetközi helyreállítását s a monetáris politika és a tőkeimport kapcsolatrendszerét taglalja. Címe a jól ismert szabály: „A koldusok nem válogathatnak”. Ebben Harry A. Siepmann, a Népszövetség – Közép-Európában tevékenykedő – pénzügyi szakemberének éleslátó megjegyzései hangolják rá az olvasót a magyar pénzügyi politika és a normani feltételek viszonyára. A szerző szerint bármennyire kemény megszorításokkal élt is a Bank of England kormányzója, a magyar politikának nem volt más választási lehetősége, mint ennek elfogadása. A nyitó tanulmány a nemzetközi likviditást és nemzetgazdaságot a magyar monetáris politika 1924–31 közötti időszakának egyik leglényegesebb tényezőjeként tárja elének. A következő esszé a brit külgazdasági stratégia szerepét ecseteli a magyar pénzügyi stabilizációban, míg a harmadik tanulmány az állam és a piac funkcióját vizsgálja a tőkeimport szabályozásában.

A szerző tehát alapos statisztikai elemzésekkel, az angol és amerikai rivalizálás keretében rajzolt képet a háborút követő gazdasági stabilizációról. Főleg levéltári kutatások révén imponáns keretekben bontotta ki a nemzetközi bankok és az általuk képviselt tőke összefüggésrendszerét. Mivel beható kutatásokat folytatott az angol, amerikai, magyar, svéd és holland központi bankok és nagyobb iparvállalatok levéltári anyagában, s mert áttekintette a kérdésre vonatkozó nemzetközi és magyar szakirodalmat, a korábbiaknál jóval nagyobb részletességgel és pontossággal tudta felrajzolni a bankok kapcsolatait, a tőke ipari szerepét a nemzetközi piacon és a bank- és iparügy stabilizációban való jelentőségét; ezért Péteri György munkája egyedülálló a gazdaságtörténet szakirodalmában.

A kötet fő mondanivalója – még egyszer hangsúlyozva –, hogy a központi bankok és bankárok elképzelései döntő szerepet játszottak a világháború utáni stabilizációban. Péteri György gondolatai a nagy mennyiségű dokumentumanyag révén feltárak eddig homályban maradt összefüggéseket s ezzel ösztönzőleg hatnak a további kutatásokra, melyek néhány ponton továbbvihetik az elvarratlan szálakat.

Végül idézzük fel a Berend T. Iván által gyakran emlegetett, kissé megfordított és átalakított metaforát, mely önkéntlenül jut eszünkbe Péteri György könyvét olvasva: a külkereskedelem, pénzügy- és hitelpolitika nemcsak összekapcsolódik a nemzetközi politikai folyamatokkal, de bizonyos történelmi helyzetekben már úgyszólván a „hadviselés” részét képezi. Vajon kinek miért volt fontos a gazdasági és politikai „hadviselés”, s mennyiben változtak az évek folyamán az ezzel párhuzamos elképzelések? Nagy-Britannia számára épp annyira jelentett – az érintett régióhoz való – politikai kötődést is, mint gazdaságot. Az 1920-as évek közepétől megerősödő s egyre inkább monopóliumhelyzetbe kerülő USA számára azonban a kérdés egyoldalúvá válik, a pénz- és gazdaságpolitikai érdeklődésen túl más törekvésekkel nem szembesülünk. Annak a kérdésnek a megválaszolása – mely egy Közép-Európában élő olvasóban önkéntlenül merül fel –, milyen következményekkel járt a térség külpolitikai mozgásterére, lehetőségeire a Péteri György által oly világosan felrajzolt kép, már egy új monográfia feladata.